

Zielona Góra, 11 listopada 2022 r.

dr hab. Marzenna MAGDA-ADAMOWICZ, prof. UZ
Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Nauk Społecznych
Zakład Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej

Ocena rozprawy doktorskiej
Pana mgr Damiana Myślińskiego na temat
Muzykoterapia w procesie wspierania rozwoju poznawczego i sensorycznego
dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim
napisanej pod kierunkiem dr hab. Hanny Karuze-Sikorskiej prof. UAM
na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Konteksty ogólne rozprawy

Zaprezentowane przez mgr Damiana Myślińskiego rozważania w rozprawie doktorskiej są istotne z uwagi na edukacyjny, społeczny i cywilizacyjno-kulturowy kontekst w epoce tzw. płynnej nowoczesności. Rzeczywistość jest już niejednorodna i rozczłonkowana oraz pełna wielu i sprzecznych z sobą narracji. Żyjemy w dobie globalnych przekształceń i nie mamy możliwości przewidzieć przyszłości. Z tych względów dzieciom (niezależnie od ich rozwoju i wieku) należy stwarzać warunki do rozwoju każdej sfery osobowości w warunkach rodzinnych, edukacyjnych, społecznych. Koncentracja społeczeństwa na rozwoju dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim staje się naturalną potrzebą rodziców, nauczycieli, wychowawców i terapeutów. Stwierdzam – po zapoznaniu się z przedłożoną mi dysertacją doktorską - iż Doktorant trafnie i rzetelnie zaprojektował i zrealizował swoje refleksje. Przedstawiony problem jest niezmiernie istotnym z punktu widzenia pedagogiki, ale też terapii pedagogicznej i muzykoterapii. Stąd uznaję przeprowadzone rozważania i badania za interesujące i potrzebne oraz zasługują one na uwagę.

Struktura pracy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska jest poprawna pod względem struktur i poziomu prowadzonych analiz i narracji. Praca - licząca 401 stron, zawierająca 2 rysunki, 67 tabel, 33 wykresy i 9 aneksów, ma właściwą strukturę, typową dla opracowań o charakterze

empirycznym. Treść rozprawy doktorskiej ułożona jest w porządku podyktowanym logiką rozumowania: od przesłanek teoretycznych, przez metodologię badań własnych do analizy wyników empirycznych, co stanowi logiczne zestawienie wizji obranego zagadnienia. Całość jest poprzedzona wstępem, a zamknięta zakończeniem, zawierającym wnioskami z badań, oraz literaturą cytowaną i bogaty aneks. Język prowadzonej narracji jest zrozumiały, poprawny i komunikatywny. Do napisania tej monografii Autor wykorzystał liczne źródła zwarte i rozproszone w języku ojczystym i obcym. W mojej ocenie przedstawiona struktura pracy jest poprawna.

Ocena merytoryczna pracy

Pracę rozpoczyna *Wstęp*, który wprowadza w problematykę rozprawy i krótko charakteryzuje poszczególne rozdziały pracy.

Kolejne cztery rozdziały mają charakter teoretycznych studiów. W pierwszym rozdziale zatytułowanym *Rozwój i funkcjonowanie poznawcze oraz sensomotoryczne człowieka* Autor interpretuje podstawowe dla rozprawy teorie rozwoju człowieka, tj. biologiczne, socjologiczne i psychologiczne. Ze względu na to, że wiele założeń terapeutycznych ma podstawy psychologiczne, dlatego Autor rozprawy w dalszych rozważaniach skoncentrował się na teoriach psychologicznych, a szczególnie: psychoanalizie, psychospołecznej, poznawczo-rozwojowej i uczenia się. Na tej podstawie omówił fazy rozwoju człowieka poczynając od okresu prenatalnego kończąc na dorosłości. Ze względu na przyjęty temat rozprawy, w podrozdziale 1.3., mgr D. Myśliński skupia uwagę na rozwoju sensomotoryczny i poznawczym oraz jego znaczeniu w procesie uczenia się. Tym samym przestudiował umiejętności sensomotoryczne, procesy poznawcze i trudności dziecka w procesie uczenia się.

Kontynuacją pierwszego rozdziału jest kolejny zatytułowany *Dziecko z niepełnosprawnością intelektualną – analiza zaburzenia w literaturze przedmiotu*. Na podstawie przeprowadzonych studiów literatury Autor przyjął w podrozdziale 2.1. za WHO, że osoby niepełnosprawne „nie mogą samodzielnie, częściowo lub całkowicie zapewnić sobie możliwości normalnego życia indywidualnego i społecznego na skutek wrodzonego lub nabytego upośledzenia fizycznego lub psychicznego” (s. 86). W podrozdziale 2.2. mgr D. Myśliński przeanalizował modele niepełnosprawności, tj.: moralny, defektologiczno-medyczny, praw człowieka, postmodernistyczny, medyczny, interakcyjny i społeczny, zwracając uwagę na interpretację terminu, lokalizację problemu, jego charakterystykę i źródła, postrzeganie niepełnosprawności oraz kryteria tegoż. Ukazał także etiologię i

klasyfikacje niepełnosprawności intelektualnej, którą scharakteryzował, co zestawił w tabelach 23 i 24. Następstwem powyższego jest przeprowadzona charakterystyka funkcjonowania dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim (co przeprowadzono w paragrafie 2.2.2.), zwracając uwagę czytelnika na sferę społeczną, praktyczną, emocjonalną oraz na towarzyszącą agresję, lęk i zaburzenia depresyjne. W podrozdziale 2.3. ukazano specyfikę wsparcia edukacyjnego oraz zawodowego i społecznego osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w Polsce i czterech krajach europejskich tj. Anglii, Francji, Niemczech, Norwegii. Inkluzja edukacyjna i społeczna z perspektywy poszczególnych krajów jest interpretowana jako włączanie osób z niepełnosprawnością do społeczeństwa pełnosprawnych na tych samych prawach i obowiązkach w atmosferze akceptacji i tolerancji.

W rozdziale trzecim *W poszukiwaniu skutecznego wspierania i wspomaganie rozwoju dzieci z niepełnosprawnością* poddano analizie złożoność problemu wsparcia dzieci z niepełnosprawnością w procesie edukacyjno-terapeutycznym. W pierwszym podrozdziale zinterpretowano obszar zainteresowań pedagogiki specjalnej i jej cele, subdyscypliny ze zwiążą charakterystyką oraz zasady pracy. W ośmiu paragrafach podrozdziału drugiego (3.2.) przedstawiono istotę, sens i znaczenie wybranych metod wspierania rozwoju dziecka z niepełnosprawnością intelektualną, tj. metody: ośrodków pracy, dobrego startu, Ch. Knilla, F. Affolter, porannego kręgu, M. Frostig, M. Montessori i arteterapii.

Logicznym następstwem jest czwarty rozdział poświęcony *Muzykoterapii jako jednej z form kompleksowej rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W podobny sposób, jak wcześniej, mgr D. Myśliński interpretuje termin podstawowy rehabilitacja, ukazuje ważniejsze wątki historyczne z nią związane, rodzaje muzykoterapii, jej formy oraz omawia najpopularniejsze modele, metody i techniki muzykoterapeutyczne oraz ich wartość.

W czterech pierwszych rozdziałach teoretycznych w sposób jasny, przejrzysty i czytelny Autor przedstawił i wprowadził czytelnika w problematykę przedmiotu badań. Te rozdziały wskazują na bardzo dobrą znajomość Doktoranta w zakresie literatury przedmiotu. W mojej ocenie zaprezentowano w nich w oparciu o literaturę wybitnych uczonych bardzo istotne treści związane z przedmiotem badań. Konstrukcja rozdziałów 1-4 jest przemyślana i dobrze zaplanowana strukturalnie, co pozwala czytelnikowi na łatwość czytania, a nade wszystko dostarcza cennych poznawczo treści. Faktem jest, że te treści są za bardzo uszczegółowione w spisie treści, który na początku czytania wydaje się nieprzejrzysty. Jednakże rozważania teoretyczne zawarte w pierwszych czterech rozdziałach dały Autorowi podstawę do przedstawienia metodologicznych założeń badań własnych w rozdziale piątym.

Rozdział piąty, noszący tytuł *Metodologiczne założenia badań własnych*, składa się z pięciu podrozdziałów. W każdym z podrozdziałów są liczne definicje (według różnych autorytetów) przedmiotu, celów, problemów, hipotez, zmiennych, techniki i narzędzia badawczych. Natomiast uważam za zbędne rozważania czym jest metodologia, jak ją interpretujemy. Uważam też – co praktykuję w swojej pracy badawczej – że na tym etapie należałoby się skoncentrować tylko na tej interpretacji, która jest zbieżna z przesłankami autora pracy. W pierwszym podrozdziale *Przedmiot i cele badań*, zgodnie z jego tytułem, Doktorant zinterpretowała przedmiot i cele podjętych badań, które nie budzą moich większych wątpliwości.

W podrozdziale 5.2. zatytułowanym *Problemy i hipotezy badawcze* Autor sprecyzował cztery problemy główne - trzy z nich dotyczą przeprowadzonego eksperymentu i jeden sondaż diagnostycznego. Problemy główne prawidłowo uszczegółowiono do obszarów dostępnych Doktorantowi. Uważam za zbędne precyzowanie hipotezy do czwartego problemu głównego i wpływających z niego szczegółowych, a które dotyczą sondażu diagnostycznego. W tym przypadku hipotezy odnoszą się do obserwowalnych aspektów oraz warunków środowiskowych. Dlatego nie ma potrzeby formułowania hipotez, które ograniczają poszukiwania. Z tych względów diagnoza stosowanych elementów muzykoterapeutycznych w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie w stopniu lekkim w polskim systemie oświaty winna być przedstawiona jako opis i analiza zgromadzonych informacji, zgodnie z przyjętymi wskaźnikami. W przypadku problemów badawczych dotyczących samego tylko opisu i zrozumienia zjawiska nie zachodzi potrzeba ani konieczność formułowania hipotez roboczych. Rezygnujemy z nich ponieważ one precyzują kierunek naszych poszukiwań i ograniczają możliwość oglądalności badanego zjawiska. Istnieje również niebezpieczeństwo, iż one zawężają badane wątki, ponieważ badający nie zawsze może sobie je uświadamiać i przewidzieć. Szkodliwość wysuwania w takich badaniach hipotez polega na tym, iż mogą one wywierać na badacza niepożądany wpływ, sugestie. Wówczas badający za wszelką cenę będzie pozyskiwać materiały popierające wcześniej przyjęte przez niego założenia.

W podrozdziale 5.3. *Zmienne zależne i niezależne* sprecyzowano poprawnie zmienne zależne. Jednak nie podano wskaźników dla zmiennych zależnych. One się pojawiają w ostatnim rozdziale pracy przy analizie wyników badań własnych. Do zmiennych niezależnych zaliczono techniki sensomotoryczne, logopedyczne, kognitywne, precyzując na potrzeby niniejszych badań ich cele, cechy, elementy składowe i przykładowe ćwiczenia.

Zastosowane w badaniach własnych metody, techniki i cztery narzędzie badawcze zostały przedstawione i przeanalizowane w kolejnym podrozdziale, co nie wzbudza wątpliwości. W niniejszym podrozdziale nie omówiono zastosowanego testu statystycznego celem pokazania związków przyczynowo-skutkowych w prowadzonym eksperymencie pedagogicznym. W ostatnim podrozdziale 5.5. Autor opisał grupę badawczą i teren badań oraz przedstawił organizację badań. Dużym utrudnieniem dla Doktoranta – o czym wspomina na str. 295 - był fakt, że realizował badania w czasie pandemii. Kilkakrotnie przerywał proces badawczy ze względu na częste infekcje dróg oddechowych uczestników badań. W konsekwencji eksperymentem objęto zaledwie sześcioro dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim z poznańskich szkół specjalnych i trwał krótko, bo zaledwie miesiąc.

W rozdziale szóstym dokonano analizy wyników badań własnych zgodnie z przyjętymi problemami głównymi i wpływającymi w nich szczegółowymi. Każdy z podrozdziałów wzbogacono też treściami teoretycznymi, wykresami, tabelami i interpretacją pozyskanych danych. Proces realizacji eksperymentu jest zgodny z jego założeniami. Do grupy eksperymentalnej wprowadzono dwa razy w tygodniu zajęcia indywidualne realizowane zgodnie z założeniami Muzykoterapii neurologicznej. Jednak celem eksperymentu pedagogicznego jest wykrycie związku przyczynowo-skutkowego między zmiennymi niezależnymi a zależnymi, co przedstawiamy za pomocą testów statystycznych. Z niniejszej pracy nie wiem jaki zastosowano test statystyczny celem pokazania związków przyczynowo-skutkowych w prowadzonych badaniach. Jednak w tabelach i na wykresach pokazano zakres i ilość zachodzących zmian w badanych obszarach między pretestem a posttestem oraz pojawia się jedno zdanie, że „zaobserwowana zmiana okazuje się być istotną statystycznie (dla $\alpha=0,05$), co sugeruje, zajęcia terapeutyczne oparte na założeniach Muzykoterapii neurologicznej mogą wpływać na podnoszenie wieku rozwoju motorycznego dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim...” (str. 305). Na tym etapie badań i wnioskowania trzeba stwierdzić fakt występujących zależności. Zatem stwierdzenie „mogą wystąpić” jest niepoprawne i winno być zastąpione stwierdzeniem „mają wpływ”.

W obszarze umiejętności sensomotorycznych zwrócono uwagę na koordynację statyczną, ruchy rąk, ruchy szybkie i jednoczesne oraz percepcję ruchów - 6.1. Stwierdzono, że w wyniku eksperymentu wzrósł poziom wszystkich składowych funkcjonowania sensomotorycznego, tj. umiejętności dotyczących równowagi, koordynacji ruchów rąk, ruchów szybkich i jednoczesnych. W zakresie komunikacji uwzględniono mowę bierną i czynną – 6.2. Mimo, że stwierdzono nieistotny wpływ muzykoterapii na umiejętności

komunikacyjne (str. 323, 353), to indywidualne obserwacje poszczególnych badanych pozwalają stwierdzić, że umiejętności te wzrastają w zakresie wyrazistości wypowiedzianych słów, poszerzeniach ich ilości i rozumienia. W strefie umiejętności kognitywnych zwrócono uwagę na nazewnictwo i krótkotrwałą pamięć – 6.3. Tutaj również stwierdzono nieistotny wpływ muzykoterapii w zakresie automatyzacji przepływu informacji leksykalnych. W zakresie krótkotrwałej pamięci fonologicznej stwierdzono istotne statystycznie zmiany na poziomie $\alpha=0,05$ pod wpływem stosowania muzykoterapii, co potwierdzają indywidualne obserwacje badanych podczas sesji terapeutycznych.

W podrozdziale 6.4. przeanalizowano wynik badań diagnostycznych wspomagania muzykoterapeutycznego w szkołach specjalnych dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w Polsce. Kwestionariusz ankiety wypełniło 51 nauczycieli drogą elektroniczną. Badacz próbował ustalić rzeczywisty zasięg Muzykoterapii neurologicznej w polskich placówkach. Analiza danych sugeruje, że w szkołach specjalnych wykorzystywane są elementy muzykoterapii w codziennej pracy, nikt z badanych nie stosuje Muzykoterapię neurologiczną w swojej pracy pedagogiczno-terapeutycznej. Zdaniem Doktoranta na podstawie przeprowadzonego eksperymentu, obserwacji i sondażu diagnostycznego zasadne jest stosowanie muzykoterapii (zwłaszcza neurologicznej) w pracy terapeutycznej i pedagogicznej w szkołach specjalnych i powszechnie dostępnych.

Na zakończenie rozdziału szóstego zamieszczono *Podsumowanie*, które faktycznie jest zestawieniem wniosków adekwatnie do postawionych problemów głównych z przeprowadzonych badań. Zatem ta część rozprawy winna mieć tytuł *Wnioski z badań własnych*.

W *Zakończeniu* dysertacji nadal mgr Daniel Myśliński odwołuje się do postawionych problemów, uzyskanych wyników badań własnych uzasadniając potrzebę powszechnej realizacji Muzykoterapii neurologicznej w szkole specjalnej i publicznej. Zakończenie dysertacji jest przede wszystkim miejsce na podsumowanie wszystkiego, co napisaliśmy wcześniej. Powinno ono nawiązywać do celu badania, tez, hipotez i pytań, opisanych w pierwszej części pracy. Brakuje zatem na początku niniejszego *Zakończenia* przedstawiania najważniejszych tez wyprowadzonych z literatury, a które wprost związane są z przeprowadzonymi badaniami własnymi. Sformułowane tezy stanowiąby punkt wyjścia dla przedstawienia ogólnych założeń metodologicznych i kolejno realizowanych badań własnych. Rolę puenty w zakończeniu pracy spełnia podsumowanie liczbowe, którego tutaj brakuje. We współczesnym piśmarstwie naukowym przyjęło się w zakończeniu tekstu podkreślać potencjał dalszego rozwoju naszego badania. Podkreślanie potencjału rozwoju takiego

badania może przybrać formę zachęcenia do rozszerzenia badania o inne przypadki po to aby zweryfikować trafność stawianych przez nas tez. Istotne jest, więc wyprowadzenie postulatów dla praktyki pedagogicznej i dalszych badań, czego tutaj nie dostrzegam.

Ocena formalnej strony pracy

Przedstawiona dysertacja jest klasycznym estetycznym wydrukiem. Strona graficzna nie budzi zastrzeżeń. Autor opis tekstowy wzbogaca bogatymi rycinami, tabelami, wykresami. Przypisy bibliograficzne wykonano z należytą starannością. Język pracy jest poprawny. Można dostrzec nieliczne błędy natury językowej.

Konkluzje

W mojej opinii Pan mgr Damian Myśliński przygotował poznawczo interesującą i naukowo wartościową rozprawę doktorską. W pracy starała się zachować należyte proporcje ilościowe między częścią teoretyczną i analizą empirycznych wyników. Z lektury przedstawionej do oceny rozprawy wynika, że spójna jest część teoretyczna z empiryczną. W mojej ocenie Badacz włożyła wiele starań i wysiłku w przygotowanie i przeprowadzenie badań empirycznych, opracowanie ich wyników oraz sformułowanie wniosków. Ogólna ocena rozprawy doktorskiej Pana mgr Damiana Myślińskiego jest pozytywna. Autor wykazał się dużą wiedzą z obranego zakresu. W mojej ocenie posiada zdolności do ujmowania interdyscyplinarnego problematyki z różnych perspektyw oraz umiejętności do zorganizowania i efektywnego przeprowadzenia badań naukowych. Niniejsza rozprawa wzbogaca dotychczasową wiedzę w zakresie muzykoterapii, terapii, pedagogiki specjalnej. Uważam, że przedstawiona praca do oceny stanowi istotny wkład w rozwój teorii oraz praktyki badanego wycinka rzeczywistości pedagogicznej. Stanowi interesujące studium badawcze. Uznaję rozprawę doktorską Pana mgr Damiana Myślińskiego nt. *Muzykoterapia w procesie wspierania rozwoju poznawczego i sensorycznego dzieci niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim* napisaną pod kierunkiem dr hab. Hanny Karuze-Sikorskiej prof. UAM za cenną zwłaszcza w perspektywie procesu edukacji, pedagogiki specjalnej, terapii pedagogicznej i muzykoterapii.

Recenzowana rozprawa doktorska odpowiada wymogom określonym w art. 13 pkt. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku (ze zmianami z 22 września 2011 roku) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz na podstawie przepisów

ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018r. poz. 1668 z późn.zm.).

Wnioskuje zatem do Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogiki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu o dopuszczenie Pana mgr Damiana Myślińskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

KIEROWNIK
Zakładu Pedagogiki Przeszkolnej i Wczesnoszkolnej

dr hab. Marzena Magda-Adamowicz, prof. UZ